

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΜΗΝΟΣ

Μεταξὺ τῶν μαρμαρίνων συντριμμάτων, τῶν ἀποκειμένων εἰς τὸν χώρον τοῦ ἀρχαίου Ἀσκληπείου, κατὰ τοὺς Ν. πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ προερχομένων ἐκ τῶν χριστιανικῶν οἰκοδομημάτων, τὰ ὅποια ὑπῆρχον ἐκεῖ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ¹⁾ εὐρίσκεται τεμάχιον πλακὸς ἄξιον πολλοῦ λόγου διὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐγγάρακτον παράστασιν (Εἰκ. 1).

Ἐπὶ τῆς ἐκ πεντελησίου μαρμάρου πλακὸς ταύτης (0,84×0,38 παχ. 0,07) εἶναι κεχαραγμένος ἀνὴρ ὀλόσωμος, γυμνός. Οὗτος ἔχει τὴν στάσιν καθήμενου, ἃν καὶ δὲν ἔχει δηλωθῆ τὸ κάθισμα, φέρει μακρὰν κόμην καὶ κρατεῖ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ποτήριον ἄνευ βάσεως, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς ἀντικείμενον, τὸ ὅποιον θὰ καθορίσωμεν κατωτέρω. Τέλος ἡ περὶ τὴν μορφὴν ἐπιφάνεια τῆς πλακὸς πληροῦται ὑπὸ μικρῶν εὐθειῶν γραμμῶν.

Ἡ ἐγγάρακτος αὕτη παράστασις πᾶν ἄλλο βεβαίως δύναται νὰ θεωρηθῆ ἢ ὡς ἔργον τέχνης. Ἀνήκει εἰς τὸ κατώτατον εἶδος τῆς γλυπτικῆς, τὸ ἐφανίζομενον, ὡς ἤδη ἔχει παρατηθῆ, εἰς ἔργα λαϊκοῦ ἰδίως χαρακτῆρος, ὧν παραδείγματα βυζαντινῶν χρόνων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ²⁾.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν βάρβαρον ἐμφάνισίν της ἡ πλάξ τοῦ Ἀσκληπείου εἶναι ἀξία μελέτης, διότι μᾶς διασώζει ἀντίγραφον παραστάσεως σπουδαιότητας. Ἐχομεν δηλαδὴ ἐνταῦθα προσωποποιήσιν ἑνὸς τῶν μηνῶν τοῦ ἔτους, καὶ δὴ τοῦ Αὐγούστου.

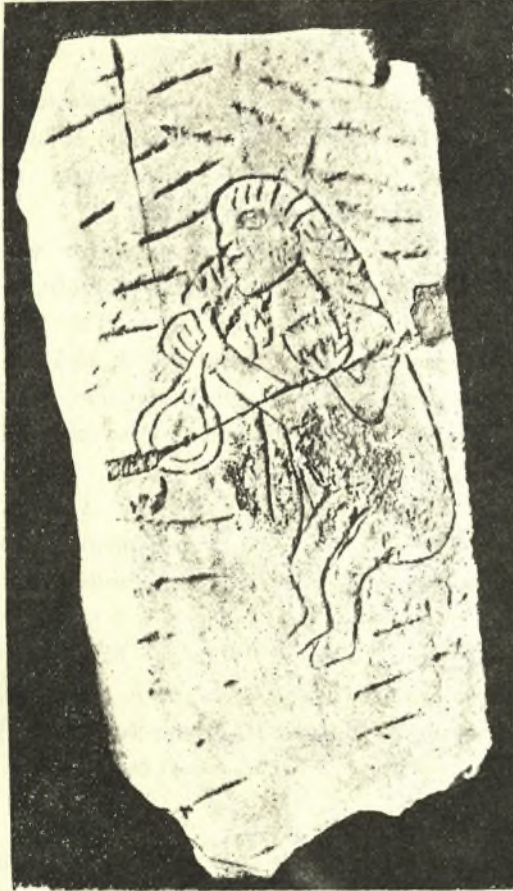
Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐν τῇ βυζαντινῇ τέχνῃ ὑπῆρχον κατὰ παλαιὰν παράδοσιν προσωποποιήσεις τῶν δώδεκα μηνῶν, ἀπεικονίσεις δὲ τοιαῦται διεσώθησαν ἕως σήμερον. Ἄν ρίψῃ τις ἐν βλέμμα εἰς τινὰς τῶν τοιούτων βυζαντινῶν ἀπεικονίσεων τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, ³⁾ ὡς εἶναι ἢ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 540 κώδικι

¹⁾ Περὶ τούτων βλ. Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα 1915 σελ. 52 κ. ἑ.

²⁾ Πρὸς *Brehier*, Etudes sur l'histoire de la sculpture byzantine ἐν Nouv. Archives des Missions scientifiques Nouv. Serie Fasc. 3. (1911) σ. 99 κ. ἑ.

³⁾ Τὴν σχετικὴν μελέτην τοῦ *Riegl* ἐν Mittheilungen des Instituts für Österreich. Geschichtsforschung X 1889 1 κ. ἑ., ὅπου ἀναφέρονται πιθανῶς καὶ ἄλλα παραδείγματα, δὲν ἠδυνήθη νὰ εὗρω ἐν Ἀθήναις. Κατάλογον τοιούτων παραστάσεων παρέχει ὁ *Strzygowski* ἐν Repertorium für Kunstwissenschaft XIII 1890 245 κ. ἑ. Τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Αὐγούστου εἰς τὸ ἐπιτεδόσφαιρον τοῦ Πτολεμαίου ἐν τῷ Βατι-

τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἐν Βενετία ¹⁾ (Εἰκ. 2. 1) καὶ αἱ ἐν τῇ σειρᾷ

Εἰκ. 1. Ἀθήναι Ἀσκληπιεῖον. Πλάξ μετ' ἐγχαράκτου παραστάσεως τοῦ μηνός Αὐγούστου.

τῶν Ὀκτατεύχων, ²⁾ (Εἰκ. 2 ₂₋₅) θὰ παρατηρήσῃ, ὅτι τὸ κυρίως χαρακτη-

κανῶ κωδ. 1291 τοῦ ἔτους 814 (Εἰκ. παρὰ *Boll* ἐν *Sitzungsab. der K. Bayer. Akademie der Wissensch. zu München* 1899 σ. 110 κ. ε.) δὲν λαμβάνω ὑπ' ὄψιν ἐνταῦθα διότι αὕτη ἀνάγεται εἰς ἀρχαῖον κύκλον παραστάσεων, εἰς ὃν ἀνήκει καὶ ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ Kabr—Hiram παρὰ τὴν Τύρον (Εἰκ. προχειρώς παρὰ Bayet *L' art byzantin* ³ Paris [1904] σελ. 33. εἰκ. 6 Ὁ Αὐγουστος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Λῶον τοῦ μωσαϊκοῦ).

¹⁾ *Strzygowski*. Die Monatscyclus der byzantinischen Kunst ἐν *Repertorium für Kunstwissenschaft* XI 1888 σ. 32 Πιν. I.

²⁾ Ὀκτατεύχοι: Βατικανοῦ ἀρ. 746 καὶ 747 *Strzygowski* ἐνθ. ἀν. Πιν. I₂ - II. Σε-

ρίζον τὸν μῆνα τοῦτον εἶναι τὸ ποτήριον, ἔξ οὗ πίνει, καὶ μικρὸν ἀντικείμενον ἐν σχήματι σημαίας, ὅπερ κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, καὶ τὸ ὄποιον δὲν εἶναι ἢ ριπίδιον, ὡς δεικνύουν ἀνάλογα παραδείγματα ἐπὶ ἄλλων παραστάσεων ¹⁾).

Τὰ αὐτὰ περίπου χαρακτηριστικὰ τοῦ μηνός Αὐγούστου διαφαίνονται καὶ εἰς τὰς λογοτεχνικὰς περιγραφὰς τῶν μηνῶν, ὧν ἀφθονεῖ ἡ βυζαντινὴ φιλολογία.⁽²⁾ Οὕτω εἰς τὸ γνωστὸν, λαϊκὸν μυθιστόρημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» ὁ μὴν Αὐγούστος περιγράφεται ὡς ἑξῆς. ³⁾

«*Εἶδα τὸν Αὐγούστον ἀπ' αὐτόν, τέτοιον καὶ κείνον φίλε, νὰ ἔνε ἀπὸ κάψματος ἔμπυχος εἰς τὴν ὄψιν νὰ στέκη τάχα εἰς λουτρὸν λουσιμένος, κτενισμένος· νὰ ἔνε ἐκ τὸ κάψμα ἔδιψος· καὶ εἰς τὸ ἔναν του χέριν κούπαν ἐκράτει μὲ κρασί καὶ ἔπινεν διὰ τὴν θέρμην· καὶ εἰς τὸ ἄλλον του ἐβάσταζεν χαρτὶ μετὰ γραμμάτων καὶ τὸ ἔγραφεν: φίλε μου, ἄκουσε νὰ τὸ μάθης τοὺς κάψει ἢ θέρμη τοῦ λουτροῦ, τοὺς φλέξει καὶ διηήσουν, κατάφυρον ἄς πίνουσι οἶνον, μην[τ']ἀθετοῦσιν».*

Τὰ παραδείγματα ταῦτα τῆς παραστάσεως τοῦ Αὐγούστου τόσον τὰ εἰκονογραφικὰ, ὅσον καὶ τὰ λογοτεχνικὰ, παρειθέθησαν μόνον διὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς μέσα ταυτισμοῦ τῆς ἡμετέρας παραστάσεως. Ἐκ τῆς παραβολῆς πρὸς ταῦτα βεβαιοῦται, καθ' ὅσον νομίζω, ὅτι πράγματι πρόκειται περὶ προσωποποιήσεως τοῦ μηνός τούτου, ἀπ' ἐτέρου δὲ ἀποδεικνύεται, ὅτι τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὄποιον κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς ἢ μορφῇ τῆς πλακὸς τοῦ Ἀσκληπιείου, εἶναι ριπίδιον. Ὅτι δὲ τὸ στρογγύλον τοῦτο ἢ πολυγωνικὸν σχῆμα τοῦ ριπίδιου ἦτο ἐπίσης σύνηθες, συνηθέστερον μάλιστα τοῦ τε-

ραγίου *Uspenski*. Ἡ Ὀκιάτευχος τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Σεραγίου ἐν Κων/πόλει (Ρωσ.) Δελτίον τοῦ ἐν Κ'λει Ρωσικοῦ Ἀρχαιολ. Ἰνστιτούτου XII 1907 Λεύκωμα Πιν. XII₂₂. Σμύρνης *Hesseling*, *Miniatures de l'Octateuque grec de Smyrne* Leyden 1909 Πιν.9₇, καὶ παρὰ *Strzygowski*, *Der Bilderkreis des griechischen Physiologus, des Cosmas Indikopleustes und Octateuch*. Leipzig 1899 (Byzantinisches Archiv 2) Πιν. XXXIV.

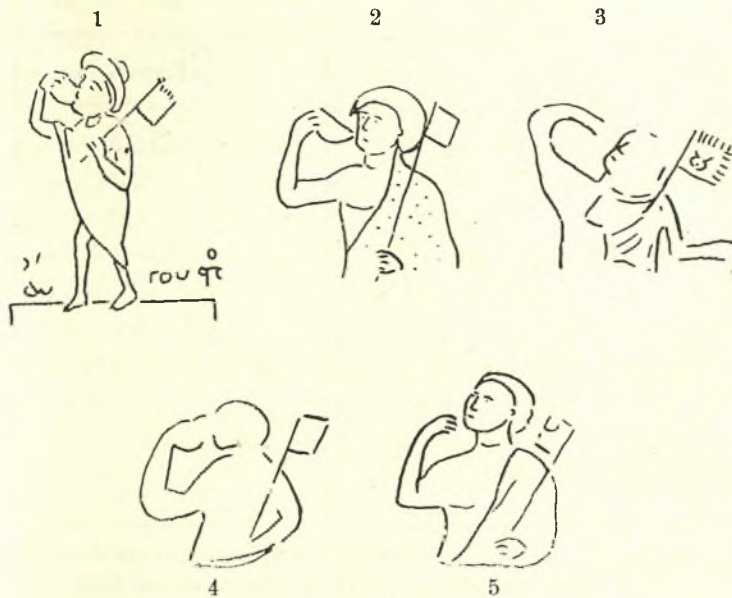
Ἡ σχετικὴ εἰκὼν ἐκ τῆς Ὀκτατεύχου τῆς Μ. Βατοπεδίου δὲν ἔχει, καθ' ὅσον γνωρίζω, δημοσιευθῆ ἀκόμη.

(1) Βλ. προχείρως *Diehl*, *Manuel d' art byzantin* Paris 1910 σ. 759 εἰκ. 389. *Millet*, *Monuments byzantins de Mistra* Paris 1910 Πιν. 105₄, 131₁.

(2) Τὰς πλείστας τῶν λογοτεχνικῶν τούτων περιγραφῶν συνέλεξεν ὁ *B. Keil*, *Die Monatscyclen der byzantinischen Kunst* ἐν *Wiener Studien* 1888 σ. 94 κε.

(3) Ἠκολούθησα τὸ κείμενον τοῦ κώδικος *Barberinus I 172*, τὸ ὄποιον ἐδημοσίευσεν ὁ *Keil* ἐνθ' ἂν σ. 132 κε, ἀποκαταστήσας, τῇ φιλόφρονι βοήθειᾳ τοῦ κ. Π. Φουρζιῆ, συντάκτου τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ, μόνον τὴν ὀρθογραφίαν αὐτοῦ. Ἡ διασκευὴ, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ *Μαυροφρύδης*, Ἐκλογὴ γνημείων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθήναι 1866 σ. 352 στιχ. 763 κ. ε. εἶναι πολὺ ἑλλειπής.

τραγώνου, αποδεικνύεται ἐκ σειρᾶς ὅλης παραδειγμάτων.¹⁾ Τέλος καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ ποτηρίου, τὸ ὁποῖον κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, δὲν ἦτο ἀσύν-

Εικ. 2 Παράστασις τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἐν χειρογράφοις:
 1 Κωδ. Μαρκιανὸς 540. 2. Ὁκτάτευχος Βατικανοῦ 746.
 3. Ὁκτ. Βατικανοῦ 747. 4. Ὁκτάτευχος Σεραγίου.
 5 Ὁκτάτευχ. Σμύρνης.

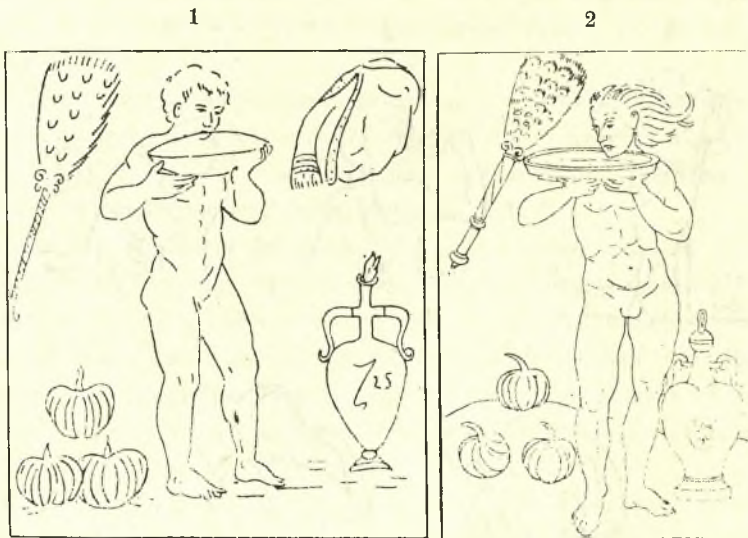
ηθες, ὡς μαρτυροῦσι ἀνάλογοι ἀπεικονίσεις.²⁾

Λεπτομερῆς σύγκρισις τῆς ἡμετέρας παραστάσεως πρὸς τὰς ἀνωτέρω παρατεθείσας ἀπεικονίσεις τοῦ μηνὸς Αὐγούστου βοηθεῖ βεβαίως εἰς τὸν ταυτισμὸν αὐτῆς, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δεικνύει, ὅτι, ἐν' ᾧ αἱ λεπτομέρειαι—τὸ ριπίδιον κ.λπ.—εἶναι αἱ αὐταί, ἐν τῷ συνόλῳ ὑπάρχουσι διαφοραὶ ἄξια ν' ἀπασχολήσωσιν ἡμᾶς. Ἡ οὐσιωδεστέρα τῶν διαφορῶν τούτων εἶναι, ὅτι ἐν' ᾧ εἰς ὅλα τὰ παρατεθέντα παραδείγματα ἡ μορφή ἢ προσωποποιῶσα τὸν Αὐγουστον φέρει ἐλαφρὸν ἱμάτιον, ἢ τῆς ἡμετέρας πλακὸς εἶναι ἐντελῶς γυμνή. Ἐπίσης εἰς τὴν ὑπὸ μελέτην παράστασιν ἢ προσωποποίησης τοῦ Αὐγούστου εἰκονίζεται καθημένη, ἐν' ᾧ εἰς τὰ ἀνωτέρω

(¹) Βλ. μεταξὺ ἄλλων *Diehl*, ἔνθ. ἄν σ. 481 εἰκ. 233, σ. 801 εἰκ. 414 σελ. 803 εἰκ. 415. σελ. 804 εἰκ. 416. *Millet* ἔνθ. ἄν. Πιν. 110₁, 132₂, 135₂.

(²) *Millet*, ἔνθ. ἄν. Πιν. 105₁, *Strzygowski*, *Die Miniaturen des serbischen Psalters in München Wien 1906* Πιν. I₁ εὐκρινέστερον παρὰ *Millet* ἐν *Revue archeologique* 1908 I σ. 176 εἰκ. 4.

παραδείγματα, ὡς δύναται κανεῖς τουλάχιστον νὰ κρίνῃ ἀπὸ τὴν μικρογραφίαν τοῦ Μαρκιανοῦ κωδ 510 (Εἰκ 2₁), ὁ Αὐγούστος ἴσεται ὄρθιος.

Εἰκ. 3 Παράστασις τοῦ μηνός Αὐγούστου ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τοῦ ἔτους 354.
1. Κωδ. Barberians XXXI 39. 2. Κωδ. Βιέννης 3416.

Πάντα ταῦτα ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ παράστασις τῆς πλακὸς τοῦ Ἀσκληπιείου κατάγεται πιθανῶς ἀπὸ πρότυπον διαφέρον κάπως τοῦ συνηθούς βυζαντινοῦ τύπου. Τὸ πρότυπον τοῦτο ἴσως εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀναπαραστήσῃ τις, ἐν ταῖς γενικαῖς τουλάχιστον αὐτοῦ γραμμαῖς, βασιζόμενος ἐπὶ τινων παραστάσεων καὶ φιλολογικῶν πηγῶν.

Ἡ γυμνότης τῆς μορφῆς ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ σχετίσωμεν τὴν παράστασιν ταύτην πρὸς τὸν τύπον του μηνός Αὐγούστου, ὃν παρέχει ἡ Χρονογραφία τοῦ ἔτους 354¹⁾. (Εἰκ. 3) Πράγματι εἰς τὴν μικρογραφίαν ταύτην βλέπομεν τὸν Αὐγούστιον παριστανόμενον ὑπὸ μορφὴν νεανίσκου ἐντελῶς γυμνοῦ πίνοντος ἐκ μεγάλου ὑελίνου ἀγγείου, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸ σχῆμα

¹⁾ *Strzygowski*, Die Kalenderbilder des Chronographen vom Jahre 354 Berlin 1888 (Ergänzungsheft I der Jahrbücher des K. Deutschen archaeolog. Institutes) σ. 73 κε. Πιν. XXVI. Μικρογραφία ἐκ τοῦ Κωδ. Barberianus XXXI. 39. Τὴν σχετικὴν εἰκόνα ἐκ τοῦ Κωδ. 3416 τῆς Βιέννης παρέχει ὁ *Lambecius*, *Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesar. Vindobonensi Lib. IV appendix I* σ. 285 Πρ6. καὶ *Kondakov*, *Histoire de l'art byzantin consideré principalement dans les miniatures* Paris 1885-91. Τομ. I σ. 65 σημ. 1.

ἀρχαίας φιάλης, ¹⁾ γύρω δὲ αὐτοῦ εἰκονίζονται τὸ ριπίδιον, τὸ χαρακτηρίζον τὰς βυζαντινὰς παραστάσεις, κατασκευασμένον ἀπὸ πτερὰ παγωνίου, τὸ ἔνδυμα του κ.λπ.

Ἐνάλογον ἐπίσης παράστασιν, μὲ τὸν Αὐγούστον γυμνόν, φαίνεται ὅτι εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ὁ ἀνώνυμος ὁ ἐκπονήσας τὴν ἔκφρασιν μηνῶν ἐν τῷ κώδικι 2773 τῆς Δουκικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Δαρμουστάτης²⁾:

«Ἄνδρα σοι προῦθηκεν ὁ ζωγράφος γυμνὸν πνίγους γέμοντι καὶ ἀνάμεστον πυρὸς θεριστοῦ καὶ πρὸς πότον κεχυνμένον, ὑπομιμνήσκων σε τοῦ Μαιμακτηριῶτος, ἐφ' οὗ τὸν οὐράνιον κύνα ἐπιτέλλειν φασὶ καὶ τοὺς οἴστρους ταῖς βουσί... τὰ κέντρα, ἐν' ᾧ πᾶς τις ψυχαγωγίαν ποθεῖ καὶ πρὸς ψυχρὸν ἦδωρ ἐπιέγεται, καὶ ἀναπαύλης ὁδοιπόρος ἐπιθυμεῖ».

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν γνώμην μου τουλάχιστον, δύναται νὰ μας δώσῃ ἰδέαν ἀρκούντως σαφεῖ τοῦ προτύπου τῆς ἡμετέρας παραστάσεως, εἶναι μικρὸν ἀνάγλυφον εὐρισκόμενον ἐπὶ ἑνὸς κιονοκράνου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου ἐν Μιλάνῳ, χρονολογούμενου ἀπὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ³⁾ (Εἰκ. 4) Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἰκονίζει ἄνδρα ἐντελῶς γυμνόν, ὅστις φαίνεται καθήμενος χωρὶς νὰ ἔχη παρασταθῆ καὶ τὸ κἀθίσμα, ἀκριβῶς ὅπως καὶ εἰς τὴν πλάκα τοῦ Ἀσκληπείου. Διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ ἀντικείμενόν τι ὁμοιάζον πρὸς ράβδον καὶ ἀπολήγον κάτω εἰς ἐπιμήκη δίσκον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς φέρει πρὸς τὸ στόμα εἶδος κέρατος.

Δὲν γνωρίζω ἂν τὸ μικρὸν τοῦτο ἀνάγλυφον ἔχει ἥδη ἐρμηνευθῆ ὡς παράστασις μηνός. Πάντως οὔτε ὁ Rivoira ὁ δημοσιεύων εἰκόνα τοῦ κιονοκράνου, ἐφ' οὗ τοῦτο εὐρίσκεται, κάμνει λόγον περὶ τῆς σημασίας του, οὔτε τὸ εὐρίσκω εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ παραστάσεων μηνῶν, ὃν κατήρτισεν ὁ Gabelentz.⁴⁾ Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἀνάγλυφον δὲν εἶναι παράστασις μηνός ἢ στενοτάτη, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν στάσιν, σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἡμετέραν παράστασιν, μᾶς ἀναγκάζει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι εἶναι ἀντίγραφον βυζαντινῆς ἀπεικονίσεως τοῦ μηνός Αὐγούστου

Εἰκ. 4 Μιλάνον Ἁγ. Ἀμβροσίου. Ἀνάγλυφον ἐπὶ κιονοκράνου.

(¹⁾ Ὁ *Kondakof*, ἐνθ' ἂν σ. 68 παρενόησεν τὴν ὑαλίνην φιάλην, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς περιγραφῆς του: «Aouit apparait sous les traits d' un jeune homme nu qui mange un morceau de pasteque».

(²⁾ Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ *Voltz* ἐν *Byzant. Zeitschrift* IV 1895 σ. 548.

(³⁾ *Rivoira*, *Le origini della architettura lombarda* Milano 1908 σ. 287 εἰκ. 288.

(⁴⁾ *Gabelentz*, *Mittelalterliche Plastik in Venedig* Leipzig 1903 σ. 176 κ. ἑ. Ὁ μὴν Αὐγούστος ἐν σελ. 181 κ. ἑ.

ἀναγομένης εἰς τὸν τύπον, ἔξ οὗ ἀπέρρευσεν καὶ ἡ παράστασις τῆς πλακὸς τοῦ Ἀσκληπείου. Ὅτι ὁ ἱταλὸς τεχνίτης ἀντέγραψεν ἀσυνειδήτως βυζαντινὴν παράστασιν τοῦ Αὐγούστου ἀποδεικνύει ἡ ἐξέτασις τῶν λεπτομερειῶν τοῦ μικροῦ τούτου ἀναγλύφου.

Ἐκ πρώτης ὄψεως νομίζει τις, ἔτι ὁ ἀνὴρ τοῦ ἀναγλύφου σαλπίζει μὲ κέρας. Ἐν τούτοις τὸ πρότυπον ἔξ οὗ ἀντέγραψεν ὁ τεχνίτης εἰκότιζε τὸν μῆνα Αὐγούστου πίνοντα ἐκ κωνοειδοῦς ποτηρίου ἔχοντος τὸ σχῆμα ἀρχαίου ρυτοῦ. Ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτω ἀποδεικνύει ἡ περιγραφή τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἢ παρεχομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου Μακρεμβολίτου εἰς τὸ γνωστὸν μυθιστόρημα του «Τὰ καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν» ¹⁾.

«Ὁ μετ' αὐτὸν ἤδη λελονμένος ἐγγράπτο. Πρὸ τῶν πυλῶν εἰστήκει τοῦ βαλανείου, ὀθόνη τὴν αἰδῶ περιστέλλων, τὰ δ' ἄλλα φέρων ἀπερικάλυπτα. Πανθ' ὡς ἐξ ἰδρωτὸς κατεροεῖτο καὶ κατεβρέχετο. Ἐῖποις ἰδὼν ἀσθμαίνει τὸν ἄνθρωπον καὶ οἶον ἐκλελύσθαι τῷ καύματι οὕτως ὁ τεχνίτης καὶ τὰς φύσεις αὐτὰς ἀπεμιμείτο τοῖς χρώμασι. Τῇ δεξιᾷ τῶν χειρῶν ἔκπωμά τι κατέχευε κωνοειδές, ὃ τῷ στόματι φέρων τῆς ὀπῆς ἀνεροόφει τοῦ πόματος τῇ δ' αὖ γε λαῖα τὴν ὀθόνην ἀνεῖχε περὶ τὸν ὀμφαλόν, μὴ πως ἐκρυεῖσα τὸ πᾶν ἐκκαλύψη τοῦ σώματος»

Τὸ ὡς κέρας λοιπὸν ἐκλαμβανόμενον ἀντικείμενον εἶναι τὸ «κωνοειδές ἔκπωμα, ὃ τῷ στόματι φέρων τῆς ὀπῆς ἀνεροόφει τοῦ πόματος». Ὅτι δὲ πρόκειται πρᾶγματι περὶ ἀνθρώπου πίνοντος δεικνύει ὁ τρόπος καθ' ὃν κρατεῖ τὸ κωνοειδές τοῦτο ποτήριον ἢ μορφή, τρόπος ἔντελῶς ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀπεικονίσεις πινόντων ἐκ ρυτῶν ἐπὶ ἀρχαίων ἀγγείων εὗρισκομένης. ²⁾ Τὸ μόνον, ὅπερ παρενόησε ὁ λουβαροδὸς τεχνίτης, εἶναι

¹⁾ *Eustathii Macrembolitae, Protonobilissimi Hysmines et Hysminiae amoribus Libri XI* Ed. Hilberg Vindobonae 1876 σ. 32. 10.

²⁾ Πρβ. *Saglio-Daremborg, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines* ἐν λ. Rhyton σελ. 867. εἰκ. 5946. Τὸ κωνοειδές τοῦτο σχῆμα τοῦ ποτηρίου εἶνε πρᾶγματι σπανιώτατον εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην. Δὲν δύναμαι νὰ μνημονεύσω ἄλλο παράδειγμα ἀπὸ τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ *Rott, Kleinasiatische Denkmäler* Leipzig 1908 σελ. 129, περιγράφοντος τοιχογραφίαν τοῦ Βαλγυκ-κλισέ ἐν Καππαδοκίᾳ εἰκονίζουσαν τὴν Ἀργείας πείραν, ὅπου γράφει ἐπὶ λέξει «Er (ὁ Ζαχαρίας) reicht Maria das grosse Trinkhorn». Πρβ. καὶ *Ἀδαμαντίον ἐν Λαογραφίᾳ* I 1910 σ. 246. Ἀνάλογον μορφὴν ἔχει μόνον τὸ «κέρας τοῦ ἐλαίου» τῆς Ἀγ. Γραφῆς (Α Βασίλ. Γ' 13) δι' οὗ χρίεται ὁ Λαβιδ, ὅπως τοῦτο εἰκονίζεται εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην. Πρβ. *Dalton, Byzantine art and archaeology* Oxford 1911 σ. 102 εἰκ. 60. *Omont Fac-similés des miniatures des plus anciens manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale* Paris 1902. Πιν. III, XXXVII. *Schlumberger, L'Épopée byzantine* II σελ. 165 *Strzygowski, Die Miniaturen des serbischen Psalters* Πιν. III, καὶ σελ. 15 εἰκ. 9.

τὸ ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ τὸ ὁποῖον φαίνεται, ὅτι εἶνε τὸ ριπίδιον, ὅπως ἐπίσης παρενόησεν τοῦτο καὶ ὁ λαξεύσας τὴν παράστασιν τοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τοῦ μεσαίου θυρώματος τοῦ Ἁγ. Μάρκου ἐν Βενετία, μεταβαλὼν αὐτὸ εἰς ἄπλοῦν σκῆπτρον¹⁾).

Οὕτω λοιπόν, ἐκ τῶν διαφόρων τούτων μνημείων βοηθούμενοι, δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸ πρότυπον, τοῦ ὁποίου μακρυνὸν ἀντίγραφον εἶνε ἡ κακότεχνος πλάξ τοῦ Ἀσκληπιείου. Εἰς τὸ πρότυπον τοῦτο, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ὁ μὴν Αὐγούστος θὰ εἰκονίζετο ἐντελῶς γυμνός, καθήμενος καὶ κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς ριπίδιον διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ποτήριον τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἴσως εἰς τὰ χεῖλη.

“Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρονολογίαν τῆς πλακὸς τοῦ Ἀσκληπιείου οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ μετὰ θετικότητος. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων δύναται νὰ ἐξαχθῆ μόνον τὸ συμπέρασμα, ὅτι αὕτη ἀνάγεται πιθανώτατα εἰς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἐνδειξιν ἴσως χρονολογικὴν, ἂν καὶ πολὺ ἀβεβαίαν, δύναται ἴσως νὰ παράσχη ἡ σύγκρισις τῆς ἡμετέρας παραστάσεως πρὸς τὴν σχετικὴν μικρογραφίαν τοῦ ὑπ' ἀρ. 320/954 κώδικος τῆς ἀγιορειτικῆς Μονῆς Βατοπεδίου, προερχομένου ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ χρονολογομένου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1346²⁾ Εἰς τὴν μικρογραφίαν ταύτην ὁ Αὐγούστος εἰκονίζεται κατὰ τρόπον ἐντελῶς διάφορον, σύμφωνον πρὸς τοὺς στίχους τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ,³⁾ ὡς γέρον δηλαδὴ ἀσθενὴς κείμενος ἐπὶ κλίνης καὶ ριπιζόμενος ὑπὸ ὑπηρετρίας. Ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης δύναται, ἴσως, νὰ συναγάγῃ τις, ὅτι ἡ παράστασις τῆς πλακὸς τοῦ Ἀσκληπιείου, ὡς περισσότερον σύμφωνος πρὸς κυρίως βυζαντινὰ πρότυπα, εἶναι πιθανῶς παλαιότερα τῆς μικρογραφίας τοῦ Βατοπεδίου κώδικος, ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει τὴν τελευταίαν μορφήν, ἣν ἔλαβον αἱ προσωποποιήσεις τῶν μηνῶν εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην ἐπηρεασθεῖσαν αἰσθητικῶς ἀπὸ δυτικὰς ἐπιδράσεις.⁴⁾ Ἄλλὰ σπεύδω νὰ ἐπαναλάβω ὅτι τὰ συμπεράσματα ταῦτα δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλῆ.

Τέλος οὔτε διὰ τὴν προέλευσιν, οὔτε διὰ τὸν προορισμὸν τῆς πλακὸς ταύτης δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τίποτε τὸ βέβαιον. Αὕτη ἀπόκειται νῦν εἰς τὸν χώρον τοῦ ἀρχαίου Ἀσκληπιείου, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν ἂν εὐ-

¹⁾ *Ongania*, La Basilica di S. Marco a Venezia Dettagli Pl. 85.

²⁾ Εἰκὼν παρὰ *Strzygowski*, Eine trapezuntische Bilderhandschrift vom Jahre 1346 ἐν *Repertorium für Kunstwissenschaft* XIII 1890 σ. 258.

³⁾ Οἱ στίχοι τοῦ Φιλῆ παρὰ *B. Keil*, ἐνθ. ἀν. σ. 117.

⁴⁾ *Strzygowski*, ἐνθ. ἀν. σ. 260 κ. ε.

ρέθη εκεί, διότι, ως και ἄλλοτε ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσω, ¹⁾ εἶναι πιθανόν, ὅτι πολλὰ μάρμαρα μετεκομίσθησαν ἐκεῖ ἀλλαγόθεν, ἰδίως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν κτίσιν τοῦ περιτειχίσματος τοῦ Σερπεντζέ.

Α. ΕΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

¹⁾ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς 1915 σ. 53.